

ההרתעה המצטברת כמודל להרתעה בעימות נמוך עצימות

העובדה שמאז 1973 לא תקפו מדינות ערב את ישראל - למעט האפיזודה יוצאת הדופן בנסיבותיה של מלחמת המפרץ 1991 - מלמדת שההרתעה האסטרטגית של ישראל שרירה וקיימת. באותה מידה מלמדת הלחימה המתמשכת בשטחים כי ההרתעה הישראלית בעימות נמוך עצימות קרסה ונעלמה. את ההרתעה הזאת לא ניתן להחזיר במהלך מכריע אחד, אלא באמצעות שורה ארוכה ומצטברת של ניצחונות בעימותים קטנים

סא"ל מוניר דאהר

הזירה המזרח תיכונית עוברת סדרה של שינויים משמעותיים ביותר: בשנים האחרונות החלו לכהן מנהיגים חדשים באיזור (אריאל שרון, בשאר אסד, המלך עבדאללה השני) וכן בארה"ב (ג'ורג' בוש), אשר לה השפעה עצומה על כל המתחולל במזרח התיכון. גם לאירועים שונים בעולם ובאיזור היו השפעות מרחיקות לכת: המלחמה בקוסובו הגבירה את הלגיטימציה להתערבות בין-לאומית בעימותים מקומיים, ואצל הפלסטינים חיזקה נסיגת צה"ל מלבנון את ההערכה כי גם הם יכולים להשיג הישג דומה באמצעות הפעלת כוח.

הרתעה אסטרטגית לעומת הרתעה בעימות מוגבל

לוחמה נגד טרור וגרילה היא חלק ממלחמה מוגבלת. זהו עימות אסימטרי בין כוחות לא מאוזנים, שמטרותיהם מנוגדות, ושיטות פעולתם שונות. האסימטריה באה לידי ביטוי בעוצמת הכוחות, בנכונות לספוג אבדות ובמוסר הלחימה. אולם דווקא בתחום ההרתעה עשויה האסימטריה להיעלם, שכן נשקו של החלש - הכולל קטיושות, מכונות תופת ומחבלים מתאבדים - עשוי להרתיע לא פחות מנשקו של החזק. באמצעות ההרתעה שואף הצד החלש להניא את הצד החזק מלממש חלק מיתרונותיו הטכנולוגיים ולגרור את המלחמה למקומות שבהם יש דווקא לו - לצד החלש -

ישראל ניצבת בפני מציאות שבה עליה להתמודד עם סדרה של עימותים מוגבלים שמזינים זה את זה. העימותים האלה מורכבים מכמה סוגי לחימה: טרור, גרילה ומלחמת התשה. במציאות כזאת התיאוריות המדיניות והצבאיות הקיימות מאבדות חלק מסוים מערכן היישומי, שכן אלה אינן מיועדות לסביבה כה עמומה, ולכן גם מתקשות להציע מענה הולם.

הזעזוע שנוצר במערכת הבין-לאומית לאחר התפרקות ברית המועצות היה אחד הגורמים לפרוץ עימותים מוגבלים רבים, ובשל כך גבר העניין בלוחמת טרור וגרילה. מדינות למדו כי ניתן להפעיל לחץ על מדינות אחרות באמצעות צד שלישי שהוא ארגון טרור או גרילה - כפי שעושה, למשל, סוריה בלבנון באמצעות החיזבאללה.

רבדים רבים מרכיבים את הלוחמה בטרור ובגרילה, ובהם רובד מדיני, כלכלי, חברתי, אידיאולוגי, דתי, פסיכולוגי ותקשורתי. המאבק בין מדינה לארגוני טרור וגרילה אינו מוכרע דווקא בשדה הקרב. ניצחונות צבאיים על הטרור וגרילה אינם מסיימים בהכרח את העימות, אך כישלונות צבאיים עלולים ללבות.

סמח"ט, לשעבר
מפקד המשורד
לתיאום ביטחוני
ביריחו ובחברון

ההרתעה בראש סולם העדיפויות: "לא היה בידינו להבטיח כל צינור מים מפיוץ וכל עץ מעקירה. לא היה בידינו למנוע רצח עובדים בפרדס ומשפחות בשנתן, אך היה בכוחנו לקבוע מחיר גבוה לדמינו – מחיר שיהא יקר מכדי שכדאי יהיה ליישוב הערבי, לצבא הערבי, לממשלות הערביות לשלמו" (דיין, 1955, 56).

כאמור, ההסתננות לתחומי ישראל הייתה בעיית הביטחון השוטף המובהקת ביותר בשנות ה-50. חוקרים רבים, שעסקו במדיניות הביטחון של ישראל באותן השנים

בן-גוריון האמין בשנות ה-50 בנחיצותן של פעולות הגמול לשם הרתעה וצמצום הנזק שגרמו כוחות עוינים, שבסיסיהם מעבר לקווי שביתת הנשק

ובהתפתחות הסכסוך הישראלי-ערבי, הרבו להתייחס לפעולות הגמול, אולם אלה היו מרכיב אחד בלבד מתוך מכלול רחב של אמצעים שנקטה ישראל. נוסף על פעולות הגמול נוהלה פעילות מדינית ברמות שונות – החל ממגעים בוועדות שביתת הנשק וכלה בחילופי הודעות במישרין בין ראשי מדינות. יתר על כן, כוחות של צה"ל ושל המשטרה סיירו לאורך הגבולות, הניחו מארבים בנתיבי ההסתננות וביצעו סריקות בתוך הארץ לאיתור מסתננים. המלחמה במסתננים התנהלה בצורה נוקשה ובברכתם של קברניטי המדינה, אף שהיה ידוע שלא כל המסתננים עשויים ממקשה אחת (טל, 1998, 236-241).

פעולות הגמול של צה"ל מעבר לגבול נועדו ללחוץ על השלטונות של המדינות השכנות לפעול ביתר נחישות נגד המסתננים. פעולות הגמול הביאו תועלת רבה יותר משהביאו המגעים המדיניים בוועידות שביתת הנשק – בעיקר בגזרה הירדנית. גם בגבול המצרי לא נשאו המגעים האלה פרי,

יתרונות יחסיים.

יכולתו של הצד החלש להרתיע מבוססת בעיקר על יכולתו ליצור איום אמין על מהלך החיים אצל הצד החזק. כך הפכה הקטישה לנשק ההרתעה המרכזי של החיזבאללה בלבנון; מכאן שואבים הטילים הבליסטיים בעלי ראשי-הנפץ הקונוונציונליים את מעמדם כנשק אסטרטגי. גם הטרור התברר בעשור האחרון כנשק הרתעה יעיל.

הרתעה מוצלחת אינה נזקקת להפעלה בפועל של הכוח. די בכך שהאיום נתפס כאמין אצל הצד השני כדי להרתיעו. לרוב הצליחה ישראל להרתיע את מדינות ערב בתחום העימות הקונוונציונלי בין הצבאות הסדירים, מפני שהאיום שלה נתפס כאמין. בתחום העימות נמוך העצימות (מלחמה מוגבלת) נשחקה אמינותה של ישראל הן בשל קשיים מבניים לממש את איומה והן משום שישראל לא נתפסה כחברה נחושה ובעלת כושר עמידה (שפטן, 2001, 5).

רוב המחקרים גורסים כי כניעה לטרור מזמינה פעולות טרור נוספות. בשנים האחרונות אנו עדים להתגברותו של הטרור הבין-לאומי. "טרור נתמך מדינה" מתאפיין ביחס דו-ערכי כלפי החוק והסדר הבין-לאומיים. מחד גיסא, מדינות העושות שימוש בטרור מוכנות לחרוג מהנורמות ומ"כללי המשחק" הבין-לאומיים על מנת לפגוע ביריביהן ולהשיג את יעדיהן. מאידך גיסא, מדינה העושה שימוש בטרור משתדלת שלא לחשוף את מעורבותה בפעילות זו על מנת למנוע צעדי גמול של קורבן הטרור. שיתוף הפעולה בין המדינה לארגון הטרור נעשה על-פי רוב על בסיס דתי, אידיאולוגי, פוליטי או בשל אינטרסים המשותפים לשני הצדדים (שי, 2001, 9-17).

פעולות הגמול כנדבך מרכזי בהרתעה

ישראל צברה ניסיון רב במאבק נגד טרור שנתמך על-ידי מדינות, וזאת באמצעות פגיעה באותן מדינות שמתחומן יצא הטרור ופגע בה. בן-גוריון האמין בשנות ה-50 בנחיצותן של פעולות הגמול לשם הרתעה וצמצום הנזק שגרמו כוחות עוינים, שבסיסיהם מעבר לקווי שביתת הנשק (בר-און, 1994, 91-126).

כאשר צד אחד מקבל את הסטטוס-קוו, ואילו הצד השני שואף לשנותו, חייבת המדינה הדבקה בסטטוס-קוו להרתיע בעילות את המדינה ששואפת לשנותו. מקבלי ההחלטות הישראליים קיבלו לאחר מלחמת העצמאות את הסטטוס-קוו שנוצר. מאחר שמדינות ערב סירבו לקבלו, שאפה ישראל להרתיען מכל ניסיון לשנות בכוח את המציאות שנוצרה. בן-גוריון ודיין העדיפו לחזק את ההרתעה הישראלית באמצעות יוזמות צבאיות (בר-און, שם).

בתקופה של הסכמי שביתת הנשק היו הסתננויות מכל הסוגים לתוך שטחה של ישראל – בין היתר כדי להחליש אותה לקראת סיבוב הלחימה הבא. באמצעות פעולות הגמול ניסתה ישראל להעניש את המסתננים ולהרתיעם, ובכך עברה מהרתעה סבילה להרתעה פעילה. משה דיין העמיד את גורם

כוללת, אך אין בה כדי להרתיע מפני תקיפתה בטיילים ארוכי טווח. בהתייחסו לרשות הפלסטינית, שאותה כינה "רשות של טרור", אמר כי היא מנהלת אסטרטגיה של טרור כדי להחליש את כושר העמידה של ישראל. "מטרת מלחמת הטרור הפלסטינית היא להחליש את כוח העמידה של החברה הישראלית על-ידי התשתה. לפיכך המאבק נגד הטרור הוא מערכה משולבת בת מספר מרכיבים, שכוללת את המרכיב הצבאי. הניצחון יושג בנקודות ובהשפעה המצטברת ולא במכת מחץ. כדי לנצח במאבק אנחנו צריכים הרבה סבלנות, ובכל מפגש עם גורמי טרור ידנו צריכה להיות על העליונה. זהו העימות המשמעותי ביותר של ישראל מאז מלחמת השחרור" (ידיעות אחרונות, 15.7.2002, עמ' 11).

אין ספק כי מתוך מגוון אמצעי הטרור שמפעילים הפלסטינים הקטלני ביותר הוא פיגועי ההתאבדות. גורמי מודיעין מדגישים כי פיגועי ההתאבדות הפכו לתופעה המונית רק בזכות אווירה ציבורית שמכשירה אותם. במסגרת המאבק בטרור החליטה ממשלת ישראל בסוף יולי 2002 לגרש קרובי משפחה של מחבלים מתאבדים. מטרת הצעד הזה היא להרתיע הן מתאבדים פוטנציאליים והן את בני משפחותיהם המעודדים אותם. צעדי הרתעה נוספים שהוחלט לנקוט: להרוס את בתיהם של המתאבדים ולהחרים את רכושם ולמנוע מבני משפחותיהם קצבאות (אם מדובר בערבים ישראלים), יציאה לחו"ל וכניסה לישראל.

צעדים נוספים שהוחלט לנקוט לבלימת התופעה: מאבק בארגוני צדקה שתומכים כספית במשפחות המתאבדים; מאמץ למנוע העברת כספים מעיראק ומאיראן למשפחות המתאבדים; פגיעה במסיתים ובמטיפים להתאבדות, לרבות אנשי דת ודרשנים במסגדים; פגיעה בתהלוכות של רעולי פנים שמעודדים פיגועי התאבדות. ראש השב"כ, אבי דיכטר, אמר כי לתוכנית הזאת אכן יש אפקט מרתיע: "ידוע על כמה מקרים שמחבלים מתאבדים חזרו בהם מכוונתם מחשש שיאונה רע למשפחותיהם, וכן על הורים שהלשינו על ילדיהם המתאבדים. רק השבוע הסגיר אב את בנו משום שחשש מגירוש ומהריסת ביתו" (ידיעות אחרונות 1.8.2002, עמ' 11).

אין ספק שיש בצעדים האלה כדי להרתיע, אך בכך אין די. במקביל יש לפעול נגד כל שרשרת הרשע – החל ממתכנני הרצח, המממנים, המאמנים והמגייסים וכלה באבותיהם הרוחניים. אין די בהרתעתם של הרוצח המתאבד או של בני משפחתו, אלא צריך לפעול בנחישות נגד ראשי הטרור ולהרתיעם.

שבתי שביט, לשעבר ראש המוסד, מעריך שהטרור הפך להיות איום אסטרטגי: "לטרור יש פוטנציאל של איום על כוח עמידתנו, על אמונתנו בצדקת דרכנו ועל נכונותנו לשלם

וההסתננויות פסקו רק לאחר מלחמת סיני (שם, 242-247). יש דמיון רב בין פעילות החיזבאללה בלבנון, שנעשית בתמיכת הסורים, ופעילות הטרור הפלסטינית, שנעשית בתמיכת הרשות הפלסטינית, לבין הטרור נגד ישראל בשנות ה-50. התקופות אומנם שונות, והסביבה הגיאוגרפית השתנתה כליל, אך דפוסי הפעולה נגד ישראל דומים וגם דפוסי תגובתה. אלה האחרונים נועדו למנוע – או לכל הפחות לצמצם – את פעילות הטרור.

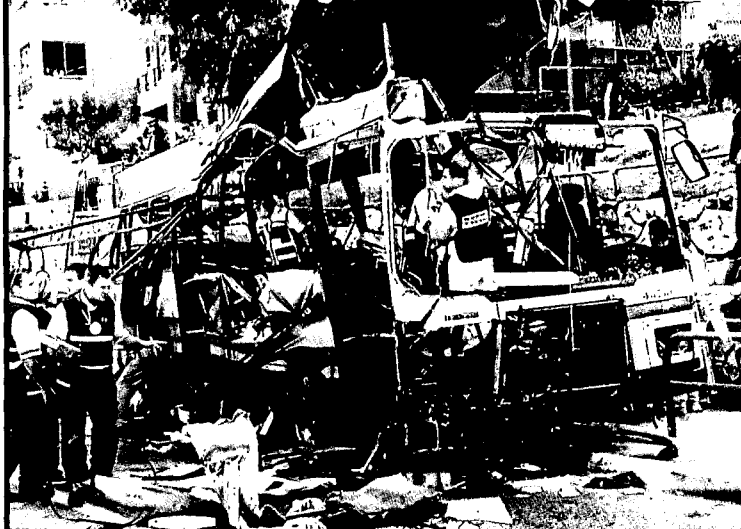
כיצד מרתיעים מתאבדים?

המחבלים המתאבדים הם אומנם גורם חדש בתחום הטרור, אך האמת היא שאין הם משנים את מאזן הכוחות בין ישראל לפלסטינים ורוב החוקרים – אם כי בהחלט לא כולם – טוענים שהם אינם מהווים איום קיומי על מדינת ישראל (Tal, 2002). מפעיליו של טרור המתאבדים – לעומת זאת – מאמינים שיש ביכולתם למוטט את ישראל באמצעות הרס כלכלתה וערעור כושר העמידה של תושביה (שם). יש חוקרים הסבורים כי לא ניתן להרתיע ארגוני טרור – ובוודאי שלא מחבלים מתאבדים. לטענתם, ב-50 השנים האחרונות לא הרתיעה ישראל שום ארגון גרילה או טרור פלסטיני ולא הצליחה למנוע התקפות על אזרחיה: פעולות הגמול בשנות ה-50 לא מנעו את ההסתננויות ואת ההתקפות על היישובים הישראליים; העוצמה הישראלית לא מנעה את הפעילות הטרוריסטית בשנות ה-60 וה-70 וכן היא לא מנעה את האינתיפאדה הראשונה והשנייה, את פעולות החיזבאללה ואת פעולות הרצח של המתאבדים הפלסטינים (הארץ, 26.12.2000, ב1).

ישראל מעוניינת עתה להביא לדעיכת האלימות הפלסטינית, למנוע פיגועים נגד אזרחים ולשכנע את ההנהגה הפלסטינית להעביר את מרכז הכובד של העימות למגרש המדיני. השגה או אי-ההשגה של המטרות האלה יכולות להצביע על מידת עוצמתה של ההרתעה הישראלית (גורדון, 2002, 47-48).

בנימין נתניהו גורס שאת הטרור יכולה ישראל להדביר גם ללא פתרונה של הבעיה הפלסטינית, כשם שטורקיה הצליחה להדביר את הטרור הכורדי מתחומה של סוריה בלי לפתור את המחלוקות השונות – ובהן מחלוקות טריטוריאליים – שקיימות בינה לבין סוריה. באופן דומה הצליחה ישראל לבלום את הטרור מירדן בשנות ה-70. הרמון גורס שאת הטרור ניתן לנצח רק באמצעות מאבק בין-לאומי וסנקציות בין-לאומיות על המדינות התומכות בטרור (Harmon, 2000, 269).

בהרצאה שנשא הרמטכ"ל משה יעלון בפני סגל הפיקוד הבכיר הוא ציין כי ההרתעה הישראלית מונעת מלחמה

אין ספק כי מתוך מגוון אמצעי הטרור שמפעילים הפלסטינים הקטלני ביותר הוא פיגועי ההתאבדות

את המחיר, שהמלחמה כופה עלינו. כשזה קורה – האיום הופך להיות איום אסטרטגי" (שביט, 19'17, 2001). לדברי שביט, מאחר שהעולם הפך לכפר גלובלי, וכלי התקשורת נמצאים בכל מקום ומעבירים תמונות לכל העולם, קשה לפתור את בעיית הטרור בצורה מוחלטת באמצעים צבאיים, כפי שעשה אסד האב כאשר שלח לחמה חטיבת שריון, וזו חיסלה את קיני ההתנגדות של האחים המוסלמים יחד עם אלפי אזרחים. היום גם משטרים טוטליטריים מתקשים לחסל את הטרור בדרך כזאת, שכן העולם אינו מוכן לקבל זאת (שם).

להערכתו של שביט, גם במישור הפוליטי אין פתרון לטרור. הסיבה: מי שנלחם בחלש ממנו ייתפס לעולם ככובש וכמדכא, ונשק הטרור

שיפעיל החלש יזכה ליחס של הבנה ושל סלחנות. נראה היה שיחס ההבנה והסלחנות לטרור יעלמו בעקבות אירועי ה-11 בספטמבר, אולם ככל שחולף הזמן מאותם אירועים טראומטיים, הולך וחוזר היחס הישן לטרור. כפי שהדברים נראים כעת, רק ארה"ב ובריטניה נותרו נחושות להילחם בטרור ובמדינות התומכות בו.

באשר למלחמתה של ישראל בטרור – שביט גורס שיש לשאוף למצב של דו־קיום ולא לצפות לשלום נוסח מערב אירופה. לכן, לדבריו, יש להנמיך את הציפיות ולחפש דרך להפחתת הטרור לרמה "נסבלת".

ההרתעה יכולה להיות יעילה רק נגד יריבים רציונליים, שעושים שיקולים של עלות-תועלת, של רווח ושל הפסד. יריב לא רציונלי אינו מניח שיקולים של עלות-תועלת, ולכן לא ניתן להרתיעו. עם זאת כל ארגוני הטרור – גם אלה שמפעילים מחבלים מתאבדים – הם גופים רציונליים, ולכן אפשר להרתיעם (גנור, 2001, 25'31). בתהליך הוצאתם של המתאבדים לפיגועים בישראל מעורבים גורמים רבים – החל ממקבלי ההחלטות, דרך המגייסים ומכניי המטענים וכלה במממנים ובמי שמסיעים את המתאבדים לזירות הרצח. כל אלה אינם מתאבדים, ואותם אפשר להרתיע. יתר על כן, מתברר כי המתאבדים עצמם אינם לחלוטין בלתי רציונליים, וניתן להרתיעם לעיתים באמצעות איום על משפחותיהם ואפילו באמצעות ההסבר הרציונלי שמעשיהם פוגעים בסופו של דבר באינטרס הלאומי הפלסטיני. הפתרון המועדף הוא איפוא ליצור "חליפת הרתעה" ספציפית לכל גורם שמעורב בטרור.

ההשפעה ההדדית בין סוגי ההרתעה השונים

בועז גנור מדגיש שיעילות ההרתעה תלויה במוטיווציה וביכולת של המרתיע. "המרתיע צריך להיות משוכנע שהוא נחוש בדעתו, ויש לו היכולת לממש את איומו ביום פקודה, כשהמורתיע יחצה קו אדום מוגדר. אך בכך אין די. גם כשיש

למרתיע יכולת ומוטיווציה, והיריב אינו מכיר בכך או שאינו מבין זאת – ההרתעה לא תפעל. כשהמורתיע סבור שאין למרתיע יכולת או נחישות לבצע את איומו, הרי שהוא לא יושפע מההרתעה" (גנור, 2001, 29).

לכן השגתה של יכולת הרתעה היא תהליך מצטבר, המתפרס על פני שנים רבות. מדינה שממשת פעם אחר פעם את איומה כלפי מי שחוצים קווים אדומים שהיא הגדירה הופכת בסופו של דבר למדינה מרתיעה, שכן כולם מבינים שיש תוקף לאיומה. בהקשר הזה חשוב להבין שעל מנת שתהיה יעילה חייבת ההרתעה להיות אמינה בכל הרמות של העימותים. במילים אחרות: מדינה שההרתעה שלה אינה אמינה בתחום העימות נמוך העצימות עלולה להיתפס גם כמדינה שלא תעמוד מאחורי הקווים האדומים שלה ברמה האסטרטגית – ולהפך. הטענה המקובלת היא שהעדר התגובה הישראלית לפגיעה בעורף במלחמת המפרץ ב' 1991 פתח את הפתח למסע הטרור הפלסטיני בעורף הישראלי. אלה שגורסים כך טוענים שתגובה ישראלית קשה נגד עיראק הייתה מרתיעה את הפלסטינים מלהתפוצץ בתוך הערים הישראליות.

הדימוי ההרתעתי בזירה אחת גם משפיע על הדימוי ההרתעתי בזירות האחרות. מה שקרה בלבנון השפיע על האירועים בשטחים, ולהפך – מה שנעשה בשטחים משפיע גם על הזירה הלבנונית. אין ספק שהדרך שבה בוצעה הנסיגה מלבנון פגעה בדימוי ההרתעתי של ישראל בשטחים. גם תגובתה של ישראל לפיגועי ההתאבדות לא היה בה כדי ליצור אפקט מרתיע. ערי הגדה אומנם נכבשו מחדש, והציבור הפלסטיני משלם מחיר כבד מאוד על מלחמת הטרור, אך ההנהגה הפלסטינית – שיזמה את גל האלימות – חמקה עד כה מלשלם את המחיר המלא על מעשיה.

יחד עם זאת, תגובתה הקשה של ישראל – גם אם המאוחרת – לפיגועי ההתאבדות עשויה להחזיר לה את דימויה המרתיע בזירות האחרות.

מודל אפשרי להרתעה ישראלית

לאור הדיון עד כה אפשר לערוך סיכום ביניים ולהציע מודל הרתעה לישראל בעימות המוגבל עם הפלסטינים. לא תהיה התייחסות נרחבת להרתעה האסטרטגית של ישראל מול מדינות העימות הגובלות איתה, שכן זו פועלת היטב. הראיה לכך היא שמאז מלחמת יום הכיפורים לא הותקפה ישראל על-ידי שום מדינה ערבית – למעט האפיזודה יוצאת הדופן של תקיפת ישראל בטיילים על-ידי עיראק ב־1991. בשל הנסיבות המדיניות המיוחדות של אותה מלחמה התקשתה ישראל להגיב על מנת לחזק את כושר ההרתעה שלה.

המודל המתאים ביותר להתמודדות עם אלימות בעצימות נמוכה דוגמת זו שמפעילים נגדנו הפלסטינים הוא מודל ההרתעה המצטברת – של השגת ניצחון בנקודות לאורך זמן, עד שהפלסטינים יבינו שלא יצליחו לקדם את

האינטרס שלהם באמצעים אלימים. בכל היתקלות ובכל עימות ידו של הצד הישראלי חייבת להיות על העליונה, כך שההיתקלות שלאחר מכן תתבטל או תידחה או שתפחת עוצמתה. אולם כדי לחזק את ההרתעה אין להסתפק בתוצאות החיוביות מההיתקלויות שיזמים הפלסטינים. יש לזום פעולות נגד הטרוריסטים לסיכול יוזמותיהם, להענשתם ולהרתעתם. בהקבלה לתפיסת הביטחון הישראלית המוכרת – יש להעביר את המלחמה לשטח

האויב ולגרום לו נזק כה גדול, עד שיבקש להפסיק את האש. בעוד שלרשות הפלסטינית היו נכסים טריטוריאליים, שנגדם ניתן היה לפעול, הרי ארגוני טרור הם נטולי טריטוריה, ואת העברת המלחמה לתחומם יש לתרגם לפעילות נגד ראשי הפירמיה ונגד האינטרסים שלהם – הפוליטיים, הצבאיים, האידיאולוגיים והכלכליים. אף שפעילות יזומה מתמדת נגד הטרור כרוכה במחיר בתחום היחסים הבין-לאומיים של ישראל – זהו מחיר שראוי לשלם.

התגובה והיזומה הישראליות הן שיביאו בסופו של דבר לניצחון בנקודות, שעליו דובר קודם לכן, וליצירתה של ההרתעה המצטברת. משמעותה של ההרתעה היא שהפלסטינים יחליטו להימנע ממעשי אלימות או לצמצם אותם מאוד, משום שייגיעו למסקנה שאין הם מסוגלים לשלם את עלותם ולהפיק מהם תועלת כלשהי.

מרכיב חשוב ביצירת ההרתעה המצטברת הוא יצירת ההרתעה האישית כלפי ראשי הטרור באמצעות פגיעה בהם. מרכיב חשוב נוסף הוא פגיעה בהנהגה האזרחית שתומכת באופן פעיל בטרור. אוכלוסייה זו אינה גדולה, ולכל אחד מחבריה חולשות ואינטרסים משלו – מה שמאפשר "לתפור חליפת הרתעה למורתע" (גורדון, 2002, 48). אין זו הפעם הראשונה שמדינת ישראל בוחרת בסוג זה של הרתעה:

בשנות ה־60 ניסתה מצרים לגייס מאות מדענים, מהנדסים וטכנאים גרמנים, כדי שיפתחו עבורה טילי קרקע־קרקע. ישראל סיכלה תוכנית זו באמצעות הרתעתם של המדענים הגרמנים. לכל אחד מהם "נתפרה חליפת הרתעה" ייחודית: החל מאיומים בטלפון ובדואר וכלה בשיגור מעטפות נפץ (שם).

הרתעה ניתן להשיג גם על-ידי פגיעה באינטרסים הכלכליים של הטרוריסטים ושל מפעיליהם. למשל, הרשות וארגוני הטרור האחרים נהנים מזרימת כספים מגורמים שונים בעולם המערבי והמוסלמי. חסימה או איום בחסימת הצינורות המזרימים מזומנים עשויים לצמצם את המוטיווציה ואת היכולת לפעול. עבור החמאס הזרמת הכספים חשובה מאוד לא רק כדי לממן פיגועים, אלא גם כדי לקיים את התשתיות האזרחיות שלו בתחום הסעד והחינוך.

דוגמא נוספת: לבכירי הרשות יש מונופולים ליבוא דלק, מלט, סיגריות, חצץ, מזון לבהמות, פלדה, בשר ועוד. איום לפגוע במונופולים האלה עשוי להרתיע מאוד את הבכירים האלה. למשל, נביל שעת מייבא את המחשבים לגדה, ג'בריל רג'וב אחראי על יבוא הדלק, בנו של אבו מאזן מייבא מוצרי אלקטרוניקה בידורית. מבנה זה של כלכלת הרשות הפלסטינית מאפשר לישראל לפגוע

**כשם שנסיגת צה"ל מלבנון פגעה
בכושר ההרתעה של ישראל מול
הפלסטינים, כך ניתן להניח
שתגובותיה הקשות של ישראל על
פיגועי התופת הפלסטיניים יתרמו
לחיזוקה של ההרתעה שלה ביחס
לחיזבאללה ואולי אף לחיזוק
ההרתעה האסטרטגית שלה**

במונופולים שנוצרו ועל-ידי כך להרתיע את בעליהם.

כשם שנסיגת צה"ל מלבנון פגעה בכושר ההרתעה של ישראל מול הפלסטינים, כך ניתן להניח שתגובותיה הקשות של ישראל על פיגועי התופת הפלסטיניים יתרמו לחיזוקה של ההרתעה שלה ביחס לחיזבאללה ואולי אף לחיזוק ההרתעה האסטרטגית שלה. אולם בכך אין די. על ישראל להרתיע גם את המדינות שתומכות בטרור, דוגמת סוריה, שנלחמת בישראל באמצעות שליח – ארגון החיזבאללה – כדי להימנע מתשלום המחיר הכרוך בעימות ישיר. השגתה של הרתעה כזאת היא אפשרית, כפי שהוכיחו הטרורקים ב־1998. באמצעות הנעת כוחות לעבר הגבול הם הצליחו לכפות על הסורים להפסיק את תמיכתם במחתרת הכורדית.

שני מרכיבים חשובים נוספים ביצירת ההרתעה הם כושר העמידה של החברה המתמודדת ויכולתה לגייס תמיכה חיצונית. בעוד שישנם הטוענים כי החברה הישראלית מפגינה כושר עמידה ירוד, שבא לידי ביטוי בנטישה ההמונית של הערים ב־1991 ובגילויי הבהלה לקראת המתקפה האמריקנית במפרץ ב־2003, הרי אחרים נותנים לחברה הישראלית ציונים גבוהים הרבה יותר. אלה אף טוענים שהפלסטינים הופתעו מכושר העמידה של העורף הישראלי נוכח גל מעשי הטרור. באשר לתמיכה החיצונית, שהיא

על אותם אחראים. אם בכל עימות כזה – או ברוב המכריע שלהם – תהיה ידו של צה"ל העליונה, הרי בסופו של דבר הניצחונות המצטברים ייצרו הרתעה מצטברת.

מודל ההרתעה המצטברת – דהיינו השגת הניצחון בנקודות – מחייב אורך רוח, מניעת הישגים מהאויב וכושר עמידה של העורך הישראלי. אף שההרתעה האסטרטגית של ישראל פועלת, בעוד שההרתעה בפני עימות מוגבל קרסה, הרי שיש השפעה הדדית בין שני סוגי ההרתעה האלה. כישלון מתמשך בתחום ההרתעה בעימות המוגבל עלול להקדין על ההרתעה האסטרטגית, ובוודאי שכישלון בתחום ההרתעה האסטרטגית משפיע לרעה על ההרתעה בתחום העימות המוגבל.

ביבליוגרפיה

- בראון מרדכי, "פעולות הגמול כמערכת של הרתעה", בתוך מוטי גולני (עורך), **חץ שחור – פעולת עזה ומדיניות הגמול של ישראל בשנות ה-50**, תל-אביב, 1994, מערכות ומוסד הרצל לחקר הציונות באוניברסיטת חיפה, עמ' 91-127
- גורדון שמואל, **ישראל נגד הטרור – הערכת מצב לאומית**, תל-אביב, 2002, הוצאת אפי מלצר
- גנור בועז, "יסודות ההרתעה בלוחמה בטרור", בתוך המרכז הבינתחומי למדיניות נגד טרור (עורך), **הרתעת הטרור – משימה אפשרית**, הרצליה, המרכז הבינתחומי, 2001, עמ' 25-31
- דיין משה, "פעולות צבאיות בימי שלום", **מערכות**, קי-ח"קי"ט, 1955, עמ' 54-61
- **הארץ**, 26.12.2000, עמ' ב1
- **הארץ**, 15.7.2002, עמ' א1-א2
- טל דוד, **תפיסת הביטחון השוטף של ישראל, מקורותיה והתפתחותה 1949-1956**, באר-שבע, הוצאת הספרים של אוניברסיטת באר-שבע, המרכז למורשת בן-גוריון, 1998
- **ידיעות אחרונות**, 15.7.2002, עמ' 11
- **ידיעות אחרונות**, 1.8.2002, עמ' 11
- יעלון בוגי, "ניצחון והכרעה בעימות מוגבל" בתוך: פנחס יחזקאלי (עורך), **בין "הכרעה" ל"ניצחון"**, חיפה, המרכז לחקר הביטחון הלאומי, 2001, 75-81
- נתניהו בנימין, **מלחמה בטרור – כיצד יביסו המשטרים הדמוקרטיים את הטרור המקומי והבינלאומי**, תל-אביב, 2001, הוצאת ידיעות אחרונות
- סא"ל א', "מלחמה אסימטרית", **מערכות** 371, 2000, עמ' 10-23
- פלדמן שי, **הרתעה גרעינית לישראל**, תל-אביב, 1983, הקיבוץ המאוחד
- שביט שבתי, "הרתעת הטרור – משימה אפשרית – תפיסות וציפיות". בתוך: המרכז הבינתחומי למדיניות נגד טרור (עורך), **הרתעת הטרור – משימה אפשרית**, הרצליה, המרכז הבינתחומי, 2001, עמ' 17-20
- שי שאול, **טרור בשליחות האימאם**, הרצליה, המרכז הבינתחומי, 2001, שפטן דן, **כושר ההרתעה – אתגרים ומענה**, הרצליה, 2001, (לא פורסם)
- Harmon Christopher, **Terrorism today**, London, Frank Cass, 2000
- Herren Eric, "Counter Terrorism Dilemmas", In: <http://www.ict.org.il>
- Tal, N, "Suicide Attacks: Israel and Islamic Terrorism", **J.C.S.S.**, vol. 5, no. 1, June, 2002, <http://www.tau.ac.il/jcss/sa>

מכפיל כוח חשוב של כושר ההרתעה הישראלי – העימות הממושך עם הפלסטינים שחק את מעמדה הבין-לאומי של ישראל, אך היא עדיין נהנית מתמיכתה של ארה"ב – תמיכה שקשה להפריז בחשיבותה, ושיש לעשות כל מאמץ כדי לשמרה.

עם זאת חשוב לזכור כל הזמן, שכשם שאין הכרעה מוחלטת בעימות דוגמת זה שמנהלת ישראל נגד הפלסטינים, כך גם לא ניתן להשיג בעימות כזה הרתעה מוחלטת. ההרתעה חייבת להיבנות במספר רב של מישורים, והיא

חשוב לזכור כל הזמן, שכשם שאין הכרעה מוחלטת בעימות דוגמת זה שמנהלת ישראל נגד הפלסטינים, כך גם לא ניתן להשיג בעימות כזה הרתעה מוחלטת

מתבססת על הצטברות של ניצחונות קטנים. מדובר איפוא בהרתעה שבנויה מחלקי פזל רבים, שרק לאחר זמן מה מצטרפים לתמונה כוללת.

סיכום

העובדה שמאז 1973 לא תקפו מדינות ערב את ישראל – למעט האפיוזדה יוצאת הדופן בנסיבותיה של מלחמת המפרץ 1991 – מלמדת שההרתעה האסטרטגית של ישראל שרירה וקיימת. באותה מידה מלמדת הלחימה המתמשכת בשטחים כי ההרתעה הישראלית בעימות נמוך עצימות קרסה ונעלמה. ישנם הטוענים כי הנסיגה החפוזה מלבנון היא שגרמה לקריסה הזאת, אך הסוגיה המרכזית אינה מה קרה, אלא כיצד משקמים את כושר ההרתעה של ישראל גם בתחום העימות נמוך העצימות ומשכנעים את האויב הפלסטיני כי עדיף לו להפסיק את העימות.

התשובה לכך היא ההרתעה המצטברת. מאחר שלא ניתן להכריע את המערכה הזאת במהלך כולל אחד, גם לא ניתן להחזיר את כושר ההרתעה במהלך אחד. כשם שהניצחון הכולל יושג בנקודות – מאוסף של הרבה מאוד ניצחונות קטנים – כך גם ההרתעה תלך ותתחזק מהצבר של אותם ניצחונות קטנים. המערכה להחזרת ההרתעה מתנהלת במישורים רבים: היתקלויות בחוליות של האויב, פעולות ענישה נגד האחראים לשיגור המחבלים, הפעלת לחץ כלכלי